

Araştırma Görevlilerinin Meslek Tercih Nedenlerinin İkili Karşılaştırma Yöntemi ile Ölçeklenmesi

Scaling of the Reasons for Research Assistants' Career Decision-Making through Pair-wise Comparison Method

Nermin KIBRISLIOĞLU UYSAL

ÖZ

Bu çalışmada araştırma görevlilerinin öncelikli meslek tercih nedenlerinin ikili karşılaştırma yöntemi ile ölçeklenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, elektronik posta yolu ile ulaşılan 50 farklı üniversiteden 166 araştırma görevlisi üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları araştırma görevlilerinin meslek tercihlerindeki en önemli etkenin 'dinamik ve gelişime açık bir meslek olması' olduğunu göstermektedir. Bu nedeni sırasıyla özgür çalışma ortamı, bilimsel çalışma yapma isteği ve saygınlık takip etmektedir. Araştırma görevlilerinin meslek tercihlerinde en az etkili olan nedenler ise 'aile yönlendirmesi' ve 'akademisyenlerin aldığı maaş' olarak bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Meslek tercih nedenleri, İkili karşılaştırma, Ölçekleme

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the factors that affect research assistants' career decision-making processes through a scaling study using the pair-wise comparison method. The study was conducted with 166 research assistants from 50 different universities in Turkey who were reached via electronic mail. The results of the study indicate that the most important factor affecting research assistants' career decision-making is the dynamic nature and openness for improvement of the profession. This was followed by a free working environment, the desire for scientific study and the prestige of the profession. Moreover, the least effective factors in research assistants' career decision making were determined as family guidance and salary.

Keywords: Career decision-making, Pair-wise comparison, Scaling

GİRİŞ

Kariyer karar verme süreciyle ilgili birtakım farklı kuramlar olmakla birlikte bu kuramların çoğu üç temel unsurda birleşir. Meslek seçme süreci özünde bireysel bir süreçtir, mantıksal pek çok unsuru içinde barındırabilir ve seçimi belirleyen temel faktörler bireylerin etkisi altındadır (Hodkinson & Sparkes, 1997). Diğer yandan Roberts (1968) kariyer seçiminin yalnızca birey tarafından belirlenmediğini ve iş piyasası, istihdam, ülke politikası ve sosyal sınıfında bu süreçte oldukça etkili olduğunu belirtmiştir (Akt. Hodkinson & Sparkes, 1997). Bu bağlamda meslek tercih sürecinde bireylerin özellikleri ve isteklerinin yanı sıra sosyal ve kültürel faktörler, iş fırsatları da önemli rol oynamaktadır.

Bireyler meslekleri ile ilgili ilk kararları genellikle gençlik ve ilk yetişkinlik dönemlerinde verirler ve bu kararların bireylerin mesleki geleceklerini, psikolojik iyiliğini ve sosyal kabullerini yaşamları boyunca etkiler (Mann et al., 1989; akt. Gati & Saka, 2001). Kendi kişilik yapıları ile uyumlu iş ortamlarında çalışan bireyler işlerinde daha başarılı olurken, bireylerin kendilerine uygun olmayan ortamlarda çalışmaları daha düşük performans göstermelerine, memnuniyetsizliğe ve istikrarsız bir iş hayatına sebep olur (Holland, 1996). Bu bağlamda bireylerin meslek tercih nedenleri onların kişilikleri ile iş ortamı arasında ne derece bağ kurdukları hakkında bilgi verir.

Araştırma görevliliği akademisyenlik sürecinin ilk basamağıdır ve gelecekteki bilim insanlarının yetişmesi sürecinde oldukça

Nermin KIBRISLIOĞLU UYSAL (✉)

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye
Hacettepe University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Ankara, Turkey
nkibrislioglu@hacettepe.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 13.06.2016

Kabul Tarihi/Accepted : 30.07.2016

önemlidir. Bu bağlamda araştırma görevlilerinin meslek tercih sürecinde mesleğin doğasının bilincinde olmaları onların mesleklerinde başarılı olabilmeleri konusunda oldukça etkilidir. Ancak ülkemizde araştırma görevlilerinin kariyer karar verme süreçleri ile ilgili çalışma sayısı oldukça azdır. Bu çalışmada farklı üniversitelerde çalışan araştırma görevlilerinin meslek tercihlerinde hangi nedenlerin öncelikli olduğunun ölçeklenmesi amaçlanmıştır.

Ölçekleme, ampirik gözlemleri nicelendirmek için sistematik kuralları olan, anlamlı ölçüm birimleri geliştirme sürecidir (Crocker & Algina, 1986). Bu bağlamda ölçekleme süreci standart ölçümleri olmayan nicelendirmelere standart ölçüm nitelikleri kazandırmayı amaçlar (Turgut & Baykul, 1992). Ölçeklemede başlıca deneysel yaklaşımlar, yargı yaklaşımları ve tepki yaklaşımları olmak üzere iki grupta incelenebilir. Yargı yaklaşımları; gözlemci yargılarına dayanır ve uyarıcı merkezlidir. Bu yaklaşımda bir grup gözlemci ya da bilirkişiden bir takım uyarıcıların ölçekleme boyutundaki yerlerini birbirlerine göre belirlemeleri istenir. (Turgut & Baykul, 1992). Yargı yaklaşımında herhangi bir fiziksel ölçümle ilgili olmayan özelliklerde ölçeklenebilir. (Thurstone, 1927). Tepki yaklaşımlarında ise bir denek grubuna bir takım uyarıcılar verilir ve onların tepkileri toplanır. Bu yaklaşımda denekler tarafsız uzmanlar değildir ve uyarıcıların ölçekleme boyutundaki yerinin kendilerine göre belirlemektedirler (Turgut & Baykul, 1992).

Bu araştırma kapsamında araştırma görevlilerinin meslek tercih nedenleri yargı yaklaşımlarından ikili karşılaştırmalar yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın amacı araştırma görevlilerinin meslek tercih nedenlerinin ikili karşılaştırmalar yöntemi ile ölçeklenerek incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı araştırma görevlilerinin meslek tercih nedenlerinin ikili karşılaştırma yöntemi ile belirlenmesidir. Araştırmada örneklemde elde edilen verilerin evrene genelleme amacı güdülmeyeceği için araştırma bir temel araştırma niteliğindedir.

Çalışma Grubu

Araştırmada veriler elektronik posta yolu ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye’de farklı üniversitelerde görev yapmakta olan yaklaşık 1800 araştırma görevlisine araştırmanın amacını, içeriğini ve veri toplama aracını içeren bir elektronik posta gönderilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunu gönderilen elektronik postaya cevap veren 51 farklı üniversiteden ve 32 farklı bölümden 166 araştırma görevlisi oluşturmaktadır. Katılımcıların %50’si kadın % 41’i erkektir. % 8’i cinsiyetlerini belirtmemiştir. Ayrıca katılımcıların % 41.6’sı 33-A; % 44’ü ÖYP ve % 14.5’i 50-D kadro kapsamında çalışmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen meslek tercih nedenleri belirleme anketi ile toplanmıştır. Ölçme aracının hazırlanması aşamasında ilk olarak 20 araştırma görevlisinden mesleği tercih etme nedenlerini açık uçlu olarak

listelemeleri istenmiştir. Bu araştırma görevlilerinin verdikleri cevaplara ve uzman görüşlerine dayalı olarak araştırma görevlilerinin meslek tercihlerini etkileyen sekiz neden belirlenmiştir. Bu nedenler saygın bir meslek olması (1), bilimsel çalışma yapma isteği (2), özgür çalışma ortamı (3), iş garantisi (4), aile yönlendirmesi (5), hoca yönlendirmesi (6), dinamik ve gelişime açık bir meslek olması (7) ve akademisyenlerin aldığı maaş (8) olarak belirlenmiştir. Söz konusu sekiz neden ikili karşılaştırmalar şeklinde düzenlenerek 28 maddelik ölçme aracı hazırlanmıştır. Hazırlanan ölçme aracı elektronik posta yoluyla Türkiye genelindeki üniversitelerde çalışan 1800 araştırma görevlisine gönderilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde ikili karşılaştırmalar yoluyla ölçekleme eşitliklerinden V. Hal eşitliği kullanılmıştır. Veri analizi dört aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada sekiz neden için her bir özelliğe ait frekanslar belirlenmiş ve frekans matrisi oluşturulmuştur. İkinci aşamada oluşturulan frekans matrisi yardımıyla oranlar matrisi ve birim normal sapmalar matrisi oluşturulmuştur. Sonrasında ise birim normal sapmalar matrisi yardımıyla her bir özelliğin ölçek değeri hesaplanmış ve en küçük ölçek değerine 0 atanarak ölçek değerleri yeniden düzenlenmiştir. Son aşamada ise bulunan sonuçlarının güvenilirliğinin bir göstergesi olarak iç tutarlılık ve manidarlık testleri yapılmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmada araştırma görevlilerinin meslek tercih nedenleri ikili karşılaştırma yapılarak ölçeklenmiştir. Ölçekleme üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak frekans matrisi oluşturulmuş, sonrasında bu matris yardımı ile oranlar matrisi ve birim normal sapmalar matrisi oluşturulmuştur. Her bir aşama aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

İlk aşamada katılımcılardan ikili olarak sunulan nedenlerden hangisinin meslek seçiminde daha öncelikli olduğunu seçmeleri istenmiş ve her bir özelliğe ait frekans değerleri hesaplanmıştır. Bu bağlamda oluşturulan frekans tablosu Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Frekans Matrisi (F)

Uk/Uj	1	2	3	4	5	6	7	8
1		68	63	147	149	139	66	156
2	98		89	139	144	133	72	146
3	103	77		139	152	135	63	146
4	19	27	27		106	79	27	93
5	17	22	14	60		60	13	75
6	27	33	31	87	106		23	122
7	100	94	103	139	153	143		147
8	10	20	20	73	91	44	19	
Toplam	374	341	347	784	901	733	283	885

Tablo 1’de her bir hücredeki eleman f_{kj} olarak gösterilirse, f_{kj} her bir hücre için $U_k > U_j$ değerini veren frekansları göstermektedir. Tablo değerleri incelendiğinde matriste köşegene göre simetrik elemanların toplamı toplam gözlemci sayısını (166) vermektedir. Ayrıca uyarıcıların kendileri ile karşılaştırılmaları anlamlı olmadığı için matrisin esas köşegeni boştur.

İkinci aşamada frekans (F) matrisinin her bir elemanı toplam gözlemci sayısına bölünerek oranlar matrisi (P) elde edilir. Oranlar matrisi Tablo 2’de görülmektedir.

Üçüncü aşamada ise oranlar matrisinin her bir elemanına karşılık gelen z standart değerleri belirlenerek birim normal sapmalar matrisi (Z) elde edilir ve Z matrisinin sütun elemanlarının ortalamaları alınarak ölçek değerleri bulunur. Z matrisi Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3 te gösterilen z değerlerinin ortalamaları yardımıyla hesaplanan ölçek değerleri (Sj) incelendiğinde negatif ölçek değerlerinin de olduğu görülmektedir. Negatif değerleri elimine etmek ve yorumlamayı kolaylaştırmak amacıyla en küçük ölçek değerine 0 verilerek ölçek değerleri yeniden hesaplanır. Meslek

tercih nedenlerinin her birine karşılık gelen ölçek değerleri ve uyarıcı sıraları ise tablo 4’te özetlenmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde araştırma görevlilerinin meslek tercih nedenlerinin başında dinamik ve gelişime açık bir meslek olması gelmektedir. Bunu sırasıyla özgür çalışma ortamı, bilimsel çalışma yapma isteği ve saygın bir meslek olması izlemektedir. Tercih nedenlerinde en son sırada aile yönlendirmesi yer almaktadır. Ayrıca akademisyenlerin aldığı maaş mesleği tercih etmede 7. sırada yer almıştır. Ölçek değerleri arasındaki farkın daha net anlaşılabilmesi için ölçek değerleri Şekil 1’deki sayı doğrusunda gösterilmiştir.

Sayı doğrusu değerleri incelendiğinde ilk dört uyarıcının ölçek değerlerinin diğer uyarıcılardan oldukça küçük olduğu gözlenmektedir. 2., 3. ve 4. uyarıcıların ölçek değerlerinin ise birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında bulunan sonuçların güvenilirliğini test etmek için ilk iç tutarlılık analizi yapılmıştır. İç tutarlılık analizi kapsamında teorik oranlar matrisi hesaplanmıştır. Sonrasında teorik oranlar matrisi ile gözlenen oranlar matrisi arasındaki

Tablo 2: Oranlar Matrisi (P)

Uk/Uj	1	2	3	4	5	6	7	8
1		0.410	0.380	0.886	0.898	0.837	0.398	0.940
2	0.590		0.536	0.837	0.867	0.801	0.434	0.880
3	0.620	0.464		0.837	0.916	0.813	0.380	0.880
4	0.114	0.163	0.163		0.639	0.476	0.163	0.560
5	0.102	0.133	0.084	0.361		0.361	0.078	0.452
6	0.163	0.199	0.187	0.524	0.639		0.139	0.735
7	0.602	0.566	0.620	0.837	0.922	0.861		0.886
8	0.060	0.120	0.120	0.440	0.548	0.265	0.114	
Toplam	2.253	2.054	2.090	4.723	5.428	4.416	1.705	5.331

Tablo 3: Birim Normal Sapmalar Matrisi (Z)

Uk/Uj	1	2	3	4	5	6	7	8
1		-0.228	-0.307	1.203	1.268	0.984	-0.260	1.553
2	0.228		0.091	0.984	1.115	0.846	-0.167	1.173
3	0.307	-0.091		0.984	1.376	0.890	-0.307	1.173
4	-1.203	-0.984	-0.984		0.355	-0.060	-0.984	0.152
5	-1.268	-1.115	-1.376	-0.355		-0.355	-1.417	-0.121
6	-0.984	-0.846	-0.890	0.060	0.355		-1.087	0.628
7	0.260	0.167	0.307	0.984	1.417	1.087		1.203
8	-1.553	-1.173	-1.173	-0.152	0.121	-0.628	-1.203	
Toplam	-4.213	-4.269	-4.332	3.708	6.006	2.763	-5.423	5.759
Sj	-0.527	-0.534	-0.541	0.464	0.751	0.345	-0.678	0.720

Şekil 1: Uyarıcıların sayı doğrusu üzerindeki ölçek değerleri.

Tablo 4: Meslek Tercih Nedenlerinin Ölçek Değerleri ve Uyarıcı Sıraları

Nedenler	Ölçek değerleri	Uyarıcı sırası
Saygınlık	0.151	4
Bilimsel çalışma yapma isteği	0.144	3
Özgür çalışma ortamı	0.136	2
İş garantisi	1.141	6
Aile yönlendirmesi	1.429	8
Hoca yönlendirmesi	1.023	5
Dinamik ve gelişime açık bir meslek olması	0.000	1
Akademisyenlerin aldığı maaş	1.398	7

fark incelenmiş ve ortalama hata hesaplanmıştır. Bu bağlamda ortalama hata değeri 0.03 bulunmuştur. Yani gözlenen oranlar matrisine %3 oranda hata karışmıştır.

Ancak hatanın büyüklüğü hata hakkında yorum yapmaya olanak sağlamaz. Bu nedenle hatanın manidarlığı, Ki Kare istatistiği ile test edilmiştir. Bu bağlamda Ki Kare değeri 42.98 bulunmuştur. Bu değer 28 serbestlik derecesinde ve % 98'lik güven aralığında Ki Kare tablo değerinden küçüktür. Bu durum hesaplanan .03'lük hata miktarının manidar olmadığını göstermektedir. Yani gözlemci yargıları birbiriyle uyum içindedir ve tutarlıdır.

SONUÇ

Bu araştırmada, araştırma görevlilerinin meslek tercih nedenleri ikili karşılaştırma yoluyla ölçekleme yaklaşımı ile ölçeklenmiş ve araştırma görevlilerinin meslek tercihlerinde etkili olan faktörler en önemliden en az önemliye sıralanmıştır. 50 üniversiteden ve 32 farklı bölümden 166 araştırma görevlisinin katıldığı araştırmanın bulgularına göre araştırma görevlilerinin meslek tercihlerinde en önemli etmenin mesleğin dinamik ve gelişime açık doğası olduğu belirlenmiştir. Bu özelliği sırasıyla özgür çalışma ortamı, bilimsel çalışma yapma isteği ve saygınlık takip etmektedir. Bu üç özelliğin ölçek değerleri birbirlerine oldukça yakın görünmektedir ve birinci özelliğin ölçek değeri ile aralarındaki fark azdır (0.12 birim). Genel olarak bakıldığında bu dört niteliğin diğerlerine göre araştırma görevlilerinin meslek seçiminde çok daha öncelikli olduğu sonucuna varılabilir. Bu

dört nitelik incelendiğinde ilk iki niteliğin mesleğin doğasını ve çalışma ortamını betimlediği görülmektedir. Üçüncü özellik ise bireylerin kişilik özellikleri ile ilgilidir. Bu bağlamda araştırma görevlilerinin meslek tercihleri yaparken mesleğin doğası hakkında bilgi sahibi oldukları ve kendi kişisel özellikleri ile uyumlu buldukları söylenebilir. Mesleğin saygınlığı ise dördüncü sırada yer almakla birlikte diğer özelliklere oldukça yakın bir ölçek değerine sahiptir. Bu bağlamda çalışma ortamı ve bireylerin bilimsel çalışma yapma isteği kadar mesleğin sosyal statüsü de araştırma görevlilerinin meslek tercihlerinde etkili olmuştur. Bu bağlamda bireylerin ve mesleğin özelliklerinin yanı sıra toplumun bakış açısının da araştırma görevlilerinin meslek tercihlerinde etkili olduğu sonucuna varılabilir.

Araştırma görevlilerinin meslek tercih nedenlerinde en az etkili olan nitelikler incelendiğinde bunların aile yönlendirmesi ve akademisyenlerin aldığı maaş olduğu görülmektedir. Bu özelliklerin ölçek değerleri ise birbirine oldukça yakındır. Ayrıca araştırma katılan araştırma görevlilerinin çoğunluğunun (%96) 33-A ve ÖYP kapsamında çalışmalarına rağmen iş garantisinin de meslek tercih nedenleri arasında daha son sıralarda (6. sıra) yer aldığı görülmektedir. Lisans hocalarının yönlendirmesi ise araştırma görevlilerinin meslek tercihlerinde etkili olan nedenler arasında 5. sırada yer almaktadır. Bu bağlamda lisans hocalarının araştırma görevlilerinin meslek tercihlerinde ailelerden daha fazla etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmanın sonuçları genel olarak incelendiğinde, araştırma görevlilerinin meslek seçiminde ekonomik etmenlerden çok bireysel isteklerin, mesleğin doğasının ve saygınlığının daha önemli olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Crocker, L., & Algina, J. (1986). *Introduction to classical and modern test theory*. Hold, Rinehart and Winston: USA.
- Gati, I. & Soka, N. (2001). High school students' career-related decision-making difficulties. *Journal of Counseling and Development, 79*, 331-340.
- Hodkinson, P. & Sparkes, A. C. (1997). Sociological theory of career decision making. *British Journal of Sociology of Education, 18*(1), 29-44.
- Holland, J. L. (1996). Exploring careers with a typology. *American Psychologist, 51*, 397-406.
- Thurstone, L. L. (1927). A law of comparative judgement. *Psychology Review, 34*, 273-286.
- Turgut, M. F. & Baykul, Y. (1992). *Ölçekleme teknikleri*. Ankara: ÖSYM Yayınları